

**ANALIZA HISTORYCZNA
oraz
WNIOSKI I ZAŁOŻENIA KONSERWATORSKIE
dotyczące adaptacji na funkcję użytkową
poddasza części pn
BUDYNKU
ZABYTKOWEJ OFICYNY WSCH.
W ZESPOLE
ZAMKOWO - PARKOWYM
W ŻYWCU**

artysta plastyk
KONSERWATOR DZIEŁ SZTUK
mgr inż. MIROSLAW SZPACHCZ
43-300 BIELSKO-BIAŁA, UL. WITA STWOSZA 45 a
DYPLOM ASP KRAKÓW NR 3283

PRACOWNIA DOKUMENTACJI ZABYTKÓW
"ARKADA"
43-300 BIELSKO-BIAŁA
ul. Złotych Kłosów 56/51
NIP 937-121-98-78

Bielsko-Biała, grudzień 2007

Spis treści:

I Cel i zakres opracowania

II Rys historyczny

III Charakterystyka obiektu

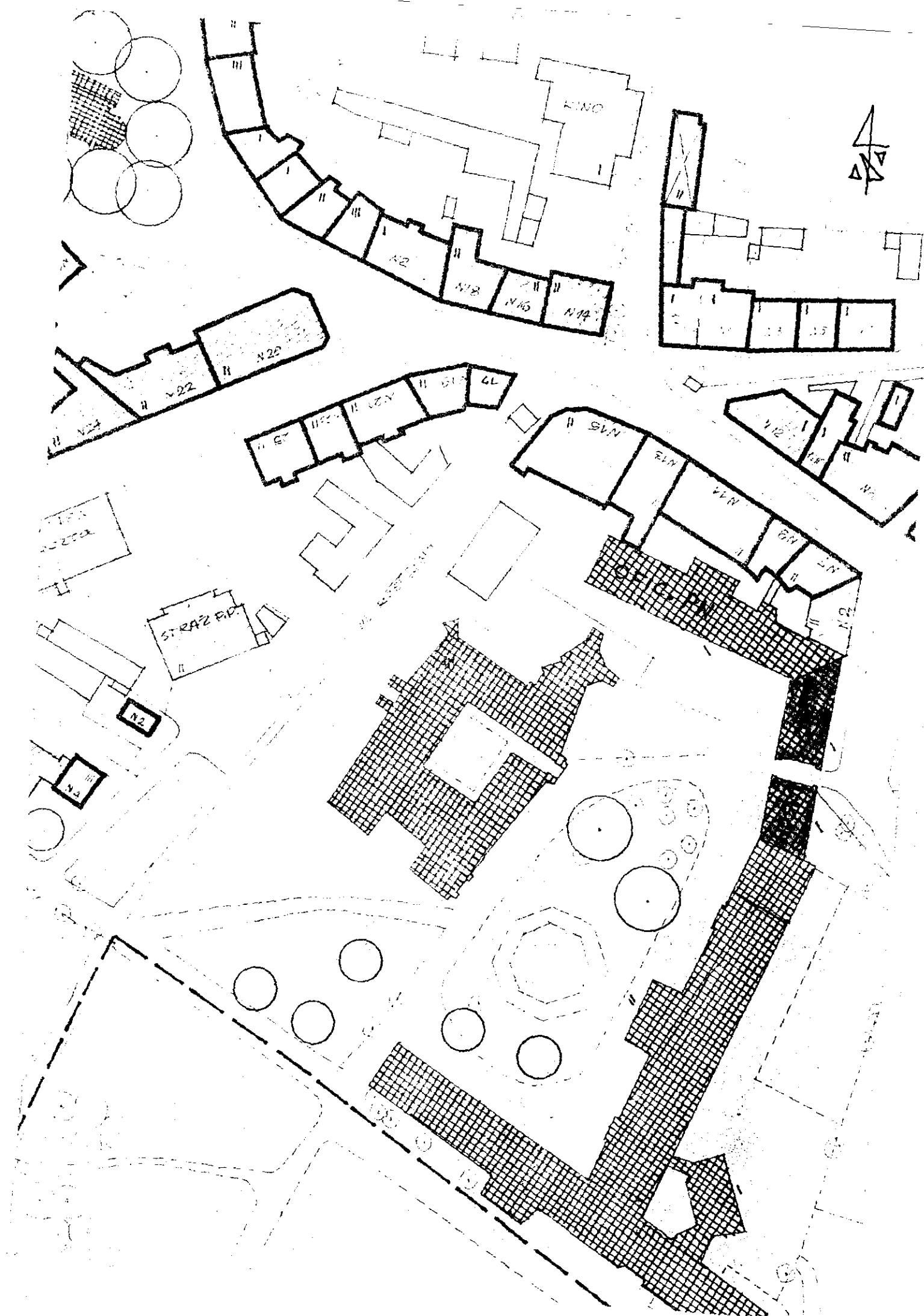
IV Stan zachowania

V Wnioski i założenia konserwatorskie

VI Fotografie

VII Archiwalia

VIII Materiały źródłowe

I Cel i zakres opracowania

Zakres opracowania obejmuje ocenę możliwości oraz warunki i zasady adaptacji na funkcję użytkową (wystawienniczo-świetlicową) poddasza części pn (narożnej) oficyny wschodniej, oraz modernizacji pozostałej – użytkowanej części poddasza - w kontekście zachowania bądź wyeksponowania walorów zabytkowych i architektonicznych obiektu. Obecnie część pn oficyny wschodniej pełni funkcję siedziby Towarzystwa Miłośników Ziemi Żywieckiej. W większości użytkowane poddasze jest wykorzystywane przez Towarzystwo w charakterze świetlicy i sali wystawienniczej. Adaptacja nieużytkowanej części narożnej poddasza oraz modernizacja części użytkowanej ma na celu podniesienie standardów użytkowych siedziby, oraz zwiększenie powierzchni wniosków i założeń konserwatorskich zmierzających do zachowania i utrwalenia walorów zabytkowych obiektu, jak również przywrócenia elementów zatartych bądź wtórnie przekształconych. Wnioski i założenia konserwatorskie zostały sformułowane na podstawie oględzin obiektu, jak również analizy materiałów źródłowych pisanych i ikonograficznych.

II Rys historyczny

Założenie zespołu zamkowego datuje się na przełom XV/XVI wieku i przypisuje ówczesnym właścicielom ziemskim Komorowskim. Budowa starego zamku została rozpoczęta prawdopodobnie po 1485 roku przez Mikołaja Komorowskiego. W latach 1566/69 Jan Spytek Komorowski rozbudował zamek w czworoboczną rezydencję renesansową. Na przełomie XVI/XVIIw. powstał park zamkowy w formie geometrycznego ogrodu włoskiego (przekształcony w angielski park romantyczny w pocz. XIXw, a następnie w 2 poł. XIXw w park naturalistyczny). Kolejna przebudowa zamku miała miejsce w I poł. XVII wieku, kiedy obiekt był własnością królewską.

Od 1678r. Żywiecczyzna należała do rodziny Wielopolskich. Majątki te z czasem uległy podziałom między kolejnych spadkobierców. Część Żywiecczyzny z Żywcem i zespołem zamkowo-parkowym, jeden ze spadkobierców – Adam Wielopolski w 1838r. sprzedał Arcyksięciu Ludwikowi Habsburgowi. Karol Ludwik Habsburg polecił sporządzić inwentaryzację rysunkową założenia. Według inwentaryzacji od północy, wschodu i południa otaczał zamek ciąg oficyn. Oficyny wybudował w 1709r. poprzedni właściciel majątku Franciszek Wielopolski. Oficyny były parterowe, zbudowane w stylu barokowym. Skrzydło północne i część skrzydła wschodniego tych oficyn zachowało się do dzisiaj. Jedną z nich stanowi oficyna wschodnia, objęta niniejszym opracowaniem. Budynki były w złym stanie technicznym z wyjątkiem tzw. pałacu Andrzeja Wielopolskiego (obecnie część pd. skrzydła „nowego zamku”). Karol Ludwik zamieszkiwał w tej części budowli sporadycznie. W 1847r. właścicielem zespołu został arcyksiążę Albrecht, który na terenie Żywiecczyzny prowadził ożywioną działalność gospodarczą. W 1882r. arcyksiążę przystąpił do przebudowy zamku, chcąc uczynić z niego okazałą rezydencję magnacką. Projekty przebudowy opracował najprawdopodobniej jego architekt Karol Pietschka. W latach 1883-85 Pietschka dobudował piętro nad częścią oficyn południowych. W 1895r. objął zamek arcyksiążę Karol Stefan, który zamieszkał tu na stałe. Doprowadził do stworzenia nowego, piętrowego skrzydła północnego, które powstało z przebudowania i nadbudowania oficyn wschodnich. Tzw. „Nowy Trakt” prawdopodobnie zaprojektował następca Pietschki, architekt Emil Irius. Skrzydło, którego budowę ukończono w 1899r. jak na owe czasy było bardzo nowoczesnie urządzone, posiadało m. in. łazienki i ogrzewanie parowe. Około 1898r. ukończono budowę (także prawdopodobnie według projektu Iriusa) krótkiego skrzydła, tzw. „pawilonu rozrywkowego” dostawionego od wschodu do skrzydła południowego, a połączonego z nim węższą przewiązką.

Z dawnych oficyn zachowane do dziś w całości skrzydło północne i częściowo wschodnie z bramą wjazdową. W 1841 oficyny zostały częściowo przebudowane. W oficynie pn

wprowadzono nowe podziały wewnątrz, w oficynie wsch. przebudowano dach z uskokowego (jak zachowany do dziś na oficynie pn) na jednolity dwuspadowy, przebudowano elewacje, przystosowując obiekty do potrzeb użytkowych i estetycznych ówczesnego właściciela Karola Ludwika Habsburga. W skrzydle północnym do 1939r. mieściły się wozownie i stajnie. W skrzydle wschodnim mieszkania dla służby. Współcześnie w procesach adaptacyjnych wewnątrz oficyn częściowo przebudowano z wprowadzeniem kolejnych wtórnych podziałów (w oficynie pn m.in. wprowadzono przepierzenia w części zach. na potrzeby warsztatów, w części wsch. na potrzeby chlewni, oficynę wschodnią przystosowano do funkcji siedziby Towarzystwa Miłośników Ziemi Żywieckiej, oraz szaleatów miejskich, co spowodowało daleko posuniętą modernizację).

III Charakterystyka obiektu

Oficina zbudowana na rzucie podłużnym, od str. pd. przylega do budynku tzw. „nowego zamku”, od strony pn do usytuowanej prostopadle oficyny pn. – dawnej stajni i wozowni. Jest to obiekt parterowy, niepodpiwniczony, przykryty dwuspadowym, symetrycznym dachem, z trzecią połacią od strony pd. W dachu świetliki strychowe konstrukcji drewnianej. W połowie długości przechód przelotowy z ul. Zamkowej na dziedziniec zewnętrzny założenia zamkowego. Przechód sklepiony kolebkowo z lunetami. Wejścia przechodu ujęte ozdobnymi, arkadowymi portalami kamiennymi z szaro-ugrowego piaskowca karpackiego, w bramach stalowe kraty kute dwuskrzydłowe z furtami. Posadzka przechodu ceramiczna (cegła klinkierowa). Elewacje otynkowane z wystrojem architektoniczno-sztukatorskim w postaci gzymsów (działowy i wieńczący) oraz opasek okiennych ozdobnych dekoracją wstęgową zwieńczoną palmetą wykonanych techniką odlewów. W oknach kraty koszarowe kute, stylizowane. Dach kryty dachówką ceramiczną –mnich-mniszka, połączyć po pn skrzydła od strony zach. kryta papą.

Wnętrze oficyny (z wyjątkiem przechodu) całkowicie zmodernizowane z zatarciem pierwotnej formy. W części pd funkcjonują szaleaty miejskie, w części pn Towarzystwo Miłośników Ziemi Żywieckiej. We wnętrzach stropy drewniane z otynkowaną podsufitką. Poddasze w większości powierzchni użytkowane, jego zasadnicze wnętrze ma formę jednoprzestrzenną. Poddasze zaadaptowane współcześnie.

IV Stan zachowania

Oficina wsch. (w odróżnieniu do oficyny pn) znajduje się w stałym użytkowaniu, dzięki czemu jej stan jest znacznie lepszy. Jednakże w trakcie użytkowania nie prowadzono systematycznych remontów i zabezpieczeń, w związku z czym obecny stan techniczny nie zapewnia właściwego zabezpieczenia obiektu oraz pożądanej estetyki: znacznie zużyte pokrycie dachu powodujące miejscowe nieszczelności, z kolei doraźne zabezpieczenie części dachu nowym pokryciem z papy spowodowało dysonans architektoniczny, stolarka okienna w dużym stopniu zbutwiała i wypaczona, ściany elewacji zewnętrznych w partiach przyziemia częściowo zawilgocone, co powoduje miejscowe złuszczenia i odpażenia tynku i farby (jednakże bez stwierdzenia ubytków w tynku i wystroju architektoniczno-sztukatorskim), kamienne portale bram znacznie uszkodzone z ubytkami spowodowanymi erozją i uszkodzeniami mechanicznymi. W portalu wsch. brak elementów podstawy w postaci 2 kamiennych słupów dźwigających łuk arkadowy od strony wsch. (analiza wykazuje, że słupów nie było już w latach 50-tych XXw), niekompletne bądź przekształcone kraty bram (w bramie wsch. brak skrzydła furty, krata bramy wzmocniona niekorzystnie stalowymi zastrzałami), uproszczona forma świetlików dachowych. Ściany i sklepienie przechodu znajdują się w stanie zadowalającym (nie stwierdzono ubytków wyprawy tynkarskiej), jednakże wtórna warstwa wierzchniej farby emulsyjnej ulega złuszczeniom. Elewacje zewnętrzne pomalowane powierzchniowo farbą emulsyjną, pod

względem kolorystyki w sposób niekonsekwentny i niejednolity: od strony ul. Zamkowej i w przechodzie w kolorze kakaowym, od strony dziedzińca zamkowego w kolorze białym. Realizowane współcześnie remonty odświeżające elewacje przy zastosowaniu farb emulsyjnych spowodowało niekorzystne uszczelnienie murów, co spowodowało dezintegrację i osłabienie spodniej warstwy tynków, skutkujące odpażeniami tynków i złuszczeniami farby.

Współcześnie – w latach 70-tych XXw. - przeprowadzono gruntowny remont adaptacyjny oficyny w związku z adaptacją na funkcję siedziby Towarzystwa Miłośników Ziemi Żywieckiej, oraz szaleatów miejskich. Uporządkowano wówczas w dużym stopniu artykulację elewacji w nawiązaniu do ogólnej architektury budynku, z przywróceniem zatartego wystroju: prześwietlono część zamurowanych otworów okiennych z odtworzeniem ozdobnych opasek okiennych, z wprowadzeniem stosownej stolarki okiennej. W okna wstawiono stylowe, kute kraty koszarowe, w stylu krat okiennych dorobiono kutą bramę 2-skrzydłową z furtą od strony ul. Zamkowej (do tej pory istniała tylko jedna krata bramna - od strony dziedzińca zamkowego – zachowana pierwotna), oraz dorobiono stylową latarnię ścienną na kutym wysięgniku. Zmieniono pokrycie dachu z dachówki karpiówki na mnicz-mniszkę, przebudowano świetliki dachowe ze zmianą ich architektury. Wnętrza zostały gruntownie zmodernizowane ze znacznym zatarciem pierwotnego układu przestrzennego i wystroju. Część wprowadzonych rozwiązań było niekorzystnych dla walorów zabytkowych obiektu: w przechodzie (od strony ul. Zamkowej) wprowadzono otwór drzwiowy przecinający łuk sklepienia, uproszczono też dekoracyjne zakończenie spływu sklepienia na ścianie. Elewacje szaleatów od ul. Zamkowej rozwiązano wyłącznie pod względem funkcjonalnym, bez troski o nadanie stosownej architektury.

Oficina pierwotnie posiadała architekturę analogiczną jak zachowana w pierwotnej formie oficyna pn. (dach wysoki, uskokowy), jednakże na skutek późniejszej przebudowy (prawdopodobnie po roku 1841) uzyskała obecną formę i wystrój. W procesach remontowych realizowanych współcześnie obiekt stopniowo zatracił dawną formę i wystrój. M. in. pozbawiono portal bramy od strony wsch. kamiennych słupów wspierających łuk arkadowy, częściowo (niekorzystnie) przekształcono architekturę przechodu, oraz formę niektórych otworów elewacji. Zasadniczo jednakże obiekt zachował spójną i jednolitą bryłę, architekturę i wystrój architektoniczno-sztukatorski z połowy XIXw.

Współcześnie również dokonywano znacznych przekształceń wynikających z adaptacji na nowe funkcje w zakresie wnętrza. Wprowadzono nowe, wewnętrzne podziały wnętrza i aranżacje. Przystosowano większość powierzchni poddasza do celów użytkowych, na potrzeby działalności Towarzystwa. Wnętrze poddasza zostało obudowane boazerią, wprowadzono klatkę schodową ze schodami betonowymi zabiegowymi. Zastosowane w latach 70-tych i 80-tych XXw. technologie i materiały nie zapewniają obecnie wymaganych standardów funkcjonalno-użytkowych, estetycznych, oraz bezpieczeństwa.

W obecnym stanie obiekt wymaga podjęcia kompleksowych prac remontowo-zabezpieczających, z koniecznością rewaloryzacji zatartych bądź przekształconych elementów formy i wystroju architektonicznego (lub nawiązanie do nich), które spowodują uporządkowanie architektury obiektu, oraz przywrócenie jego pełnych walorów zabytkowych.

V Wnioski i założenia konserwatorskie

-adaptacja poddasza oficyny na funkcję działalności kulturalnej Towarzystwa Miłośników Ziemi Żywieckiej z konserwatorskiego punktu widzenia jest adekwatna dla zabytkowego charakteru obiektu, gdyż funkcja ta ma charakter użyteczności publicznej i umożliwia powszechny dostęp do obiektu, co jest zgodne z zasadami ochrony zabytków.

- ze względu na nienormatywne parametry techniczne obecnych schodów wiodących na poddasze dopuszcza się ich przebudowę (schody mają współczesny charakter, w związku z czym nie podlegają ochronie). Nowe schody w formie należy wykonać w tradycyjnej formie, nawiązującej

do zabytkowego charakteru obiektu, stopnie wylicować okładziną drewnianą lub z kamienia piaskowego. Istnieje możliwość rozbiórki istniejącej ściany działowej na poddaszu z wprowadzeniem podestu rozprowadzającego. Balustradę podestu należy wykonać drewnianą, w formie nawiązującej do balustrady istniejących schodów wozowni.

- dopuszcza się rozbiórkę istniejącego przepierzenia przy kominie oraz komina w salach głównych poddasza. Elementy te nie posiadają walorów zabytkowych, a dezintegrują niekorzystnie przestrzeń użytkową. Rozbiórka w/w elementów wymaga opracowania stosownych zabezpieczeń konstrukcyjnych obiektu, oraz nowego systemu wentylacji pomieszczeń,

- dopuszcza się zmianę aranżacji wykończenia pomieszczeń (obecnie boazeria), w związku z potrzebą poprawy warunków termoizolacyjności. Propozycją nowej aranżacji jest wykończenie ścian poddasza płytami gipsowymi z uczytelnieniem elementów konstrukcyjnych więźby dachowej, takich jak krokwie, jętki, zastrzały itp.

- przy planowanej modernizacji systemu grzewczego należy zastosować grzejniki panelowe o formie i gabarytach umiejętnie dostosowanych do charakteru wnętrz. Wszelkie przewody instalacyjne należy prowadzić w sposób ukryty.

- adaptacja narożnej części strychowej (na styku oficyny wsch. pn) winna uwzględniać konieczność zachowania istniejącego ustroju konstrukcji więźby dachowej. Elementy zużyte i niesprawne technicznie należy wymienić na analogiczne w formie. W celu zapewnienia walorów użytkowych wnętrza (uzyskanie jednolitego poziomu posadzki) dopuszcza się przebudowę konstrukcji więźby w dolnej części przez usunięcie tramów i wprowadzenie stalowych ściągaczy (według stosownego projektu konstrukcyjnego). Wprowadzone rozwiązanie nie może kolidować z istniejącym sklepieniem kolebkowym pomieszczeń parteru lub je naruszać.

- w celu doświetlenia adaptowanego poddasza dopuszcza się wystawienie w połaci dachu od strony ul. Zamkowej jednej lukarny doświetlającej, o formie analogicznej jak istniejące. Lukarnę należy usytuować w nawiązaniu do rytmu rzędu istniejących lukarn.

- wnętrze poddasza – po dociepleniu – należy zaaranżować analogicznie jak pozostałe poddasze po modernizacji (wykończenie ścian poddasza płytami gipsowymi z uczytelnieniem elementów konstrukcyjnych więźby dachowej, takich jak krokwie, jętki, zastrzały itp.). Na posadzkę należy zastosować kamień piaskowiec (jak na schodach), lub neutralną posadzkę o szarym kolorystyce, np. płyty ceramiczne lub gress (o możliwie dużych gabarytach).

- zdeponowaną na obecnym strychu (przeznaczonym do adaptacji) kratę okienną koszową kutą należy wprawić w okno oficyny od strony zach, skąd ona pochodzi.

- ewentualną stolarkę drzwi wewnętrznych należy wprowadzić płycinową, w formie wynikającej z tradycji,

- wszystkie elementy drewnianego wykończenia i wyposażenia wnętrz należy wykończyć w jednolitej kolorystyce o naturalnym zabarwieniu,

- kompleksowy remont konstrukcji więźby dachowej oraz pokrycia dachowego przewidziany jest w odrębnym opracowaniu, w związku z czym w danym zakresie obowiązują rozwiązania określone w niniejszym opracowaniu.

VII Archiwalia

1. Projekt archiwalny tzw. "Nowego Traktu" z 1895r.
2. Projekt archiwalny przebudowy wozowni z 1841r.
3. Archiwalny rysunek inwentaryzacyjny oficyn wokół zamku z 1839r.
4. Fotografia archiwalna z 1938r. przedstawiająca oficynę
5. Fot. archiwalne z ok. 1900r. przedstawiające „Nowy Zamek” z fragmentami przyległej oficyny wsch.
6. Plan sytuacyjny zamku 1897r. z uwidocznieniem oficyny
(W/w archiwalia w zbiorach Muzeum w Żywcu)

VIII Materiały źródłowe

1. Studium historyczno-urbanistyczne, Żywiec ze Sporyszem, Zabłociem i Starym Żywcem, PP. Pracownie Konserwacji Zabytków Kraków, 1986r. (Archiwum WUOZ Bielsko-Biała),
2. Stary zamek – rzut parteru, przerys inwentaryzacji z roku 1850. (Archiwum Państwowe Żywiec),
3. Badania architektoniczne starego zamku w Żywcu, PP. Pracownie Konserwacji Zabytków Kraków, 1986r. (Archiwum WUOZ Bielsko-Biała),
4. Plan sytuacyjny zamku 1897r.
(W/w archiwalia w zbiorach Muzeum w Żywcu),
5. Decyzja wpisu do rejestru zabytków (Archiwum WUOZ Bielsko-Biała)
6. Karta ewidencyjna zabytku (Archiwum WUOZ Bielsko-Biała)
7. Studium historyczno-architektoniczne: Żywiec park – budowle przyzamkowe, istniejące i nieistniejące, oraz projektowane i niezrealizowane” autorstwa Jerzego Wiktora Ruśniaczka i Jana Gołęba z 1989r.

PRACOWNIA DOKUMENTACJI ZABYTEKÓW
"ARKADA"
43-300 BIELSKO-BIAŁA
ul. Złotych Kłosów 56/51
NIP 037-121-98-78